

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.05.2008, sp. zn. 29 Odo 423/2006, ECLI:CZ:NS:2008:29.ODO.423.2006.1

Číslo: 42/2009

Právní věta: Jsou-li zástavní smlouvou zajišťovány pohledávky určitého druhu, které mají vznikat zástavnímu věřiteli vůči dlužníkovi v budoucnu, je požadavek ustanovení § 155 odst. 4 obč. zák., aby šlo o pohledávky, které mají vznikat v "určité době", naplněn jen tehdy, je-li v zástavní smlouvě vymezen nejen počátek, nýbrž i konec této doby; jinak je zástavní smlouva neplatná.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 28.05.2008

Spisová značka: 29 Odo 423/2006

Číslo rozhodnutí: 42

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Zástavní právo

Předpisy: § 155 odst. 4 předpisu č. 40/1964Sb.
§ 170 odst. 4 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Rozsudkem ze dne 30. 6. 2004 K r a j s k ý s o u d v Ostravě zamítl žalobu, kterou se žalobkyně (A., a. s.) domáhala vůči žalované správce konkursní podstaty úpadkyně H., spol. s r. o., určení, že žalobkyně má právo na oddělené uspokojení své pohledávky za úpadkyni ve výši 1 961 556,30 Kč z výtěžku prodeje zastavené movité věci (ve výroku označeného kolového nakladače) na základě zástavní smlouvy ze dne 20. 12. 2001 (bod I. výroku), a rozhodl o nákladech řízení (bod II. výroku)

Soud uzavřel, že smlouva o zřízení zástavního práva ke kolovému nakladači ze dne 20. 12. 2001, uzavřená mezi žalobkyní (jako zástavní věřitelkou) a pozdější úpadkyní (jako zástavní dlužnicí) – dále též jen „zástavní smlouva“, je absolutně neplatná pro neurčitost. Ani výkladem z ní totiž nelze dovodit specifikaci zajišťované pohledávky co do jejího titulu či výše. Ze zástavní smlouvy tak nelze zjistit, zda movitá zástava byla odevzdána zástavní věřitelce nebo byla dána do úschovy třetí osobě.

K odvolání žalobkyně V r c h n í s o u d v Olomouci v záhlaví označeným rozsudkem ze dne 7. 12. 2005 potvrdil rozsudek soudu prvního stupně (první výrok) a rozhodl o nákladech odvolacího řízení (druhý výrok).

Odvolací soud – vycházející zejména z ustanovení § 155 odst. 3 a 4 a § 156 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění účinném do 31. 12. 2001 – pokládal (na rozdíl od soudu prvního

stupně) za srozumitelné v zástavní smlouvě obsažené ujednání limitujícího kritéria co do souhrnné výše zajišťovaných pohledávek, jež měly v budoucnu vznikat (2 600 000 Kč). Poukázal však na to, že schází ujednání limitujících kritérií co do časového rozpětí, v němž mohou vznikat zajišťované pohledávky (byl sjednán pouze jeho počátek), a co do druhu těchto pohledávek (předmětu plnění). Zástavní smlouvu měl proto za neplatnou.

Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, namítajíc, že jsou dány dovolací důvody dle § 241a odst. 2 o. s. ř., tedy, že řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (odstavec 2 písm. a/), a že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (odstavec 2 písm. b/), a požadujíc, aby Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Dovolatelka poukazuje na to, že až do vydání napadeného rozhodnutí žádná ze stran sporu netvrdila absenci časového rozpětí v zástavní smlouvě (ta se jako skutečnost důležitá pro rozhodnutí objevila až v odůvodnění napadeného rozhodnutí). Odtud dovolatelka usuzuje na existenci dovolacího důvodu uvedeného v § 241a odst. 2 písm. a) o. s. ř., dovozujíc, že odvolací soud opřel své rozhodnutí o skutečnost, která nebyla žádným účastníkem v řízení před soudy uplatněna, a neumožnil účastníkům se k této skutečnosti vyjádřit a doplnit případná tvrzení.

Naplnění dovolacího důvodu dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. tkví podle dovolatelky v nesprávném výkladu ustanovení § 155 odst. 4 obč. zák. (ve znění účinném k 20. 12. 2001) co do vymezení určité doby, kdy mají pohledávky vznikat, a co do jejich druhu.

Dovolatelka je na rozdíl od odvolacího soudu názoru, že občanský zákoník v § 155 odst. 4 nevyžaduje vymezení časového rozpětí, v němž mají vznikat zajišťované pohledávky, začátkem a koncem. Smyslem zkoumané úpravy podle ní je umožnit věřiteli, aby si zajistil úhradu pohledávek ze vzájemných obchodních vztahů s dlužníkem, jež mohou probíhat roky bez přerušení a jejichž trvání nelze odhadnout. Ochranu poskytuje zástavnímu dlužníku ujednání o úhrnné výši pohledávek, do které jsou tyto pohledávky zajištěny zástavním právem. Proto dovolatelka usuzuje, že v souladu s ustanovením § 155 odst. 4 obč. zák. je i ujednání smluvních stran, jímž je určen pouze počátek doby vzniku zajišťovaných pohledávek.

K vymezení druhu pohledávek dovolatelka uvádí, že tím je takové vymezení pohledávek, které zahrnuje identifikaci věřitele a dlužníka a údaj o tom, že jde např. o pohledávky z titulu kupní ceny z kupních smluv mezi věřitelem a dlužníkem, o pohledávky ze smluv o dílo mezi věřitelem a dlužníkem, apod.

Závěr odvolacího soudu, že pohledávka z titulu kupní smlouvy má být dále označena údajem, jaké druhové zboží je předmětem plnění z kupních smluv, proto dovolatelka nepovažuje za správný.

N e j v y š š í s o u d dovolání zamítl.

Z o d ů v o d n ě n í :

Se zřetelem k bodům 2. a 3. článku II. zákona č. 59/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, Nejvyšší soud dovolání projednal a rozhodl o něm podle občanského soudního řádu ve znění účinném před 1. 4. 2005.

Nejvyšší soud shledává dovolání přípustným podle § 237 odst. 1 písm. c) pro posouzení všech právních otázek uplatněných dovolatelkou v mezích dovolacího důvodu uvedeného v § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., když v tomto ohledu jde o otázky, jež judikaturou Nejvyššího soudu dosud nebyly beze zbytku vyřešeny.

V mezích dovolacího přezkumu se Nejvyšší soud zabýval nejprve dovolacím důvodem dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl (a se zřetelem ke způsobu, jímž byla založena přípustnost dovolání, ani nemohl být) zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází.

Spor se vede o požadavcích kladených na obsah zástavní smlouvy ustanovením § 155 odst. 4 obč. zák.

V článku I. zástavní smlouvy se uvádí, že zástavní věřitel bude dodávat na základě kupních smluv zástavnímu dlužníkovi zboží. Z titulu dodání tohoto zboží budou vznikat zástavnímu věřiteli pohledávky z titulu kupní ceny tohoto zboží, případně úhrady smluvní pokuty dohodnuté v kupní smlouvě pro případ porušení povinností zástavního dlužníka.

Podle článku III. zástavní smlouvy pak smluvní strany sjednaly zástavní právo ke kolovému nakladači za účelem zajištění pohledávek uvedených v článku I. této smlouvy, které budou zástavnímu věřiteli vůči zástavnímu dlužníku vznikat od uzavření této smlouvy, a to včetně veškerého jejich příslušenství a nároků zástavního věřitele z případného odstoupení od smlouvy, podle níž budou zajištěné pohledávky vznikat. Současně bylo tamtéž ujednáno, že touto zástavou jsou zajištěny výše uvedené pohledávky do celkové aktuální dlužné výše 2 600 000 Kč.

Podle ustanovení § 155 odst. 4 obč. zák. (ve znění účinném v době uzavření zástavní smlouvy), zástavním právem mohou být do sjednané výše zajištěny i pohledávky určitého druhu, které zástavnímu věřiteli vůči dlužníkovi budou vznikat v určité době.

Dle ustanovení § 170 obč. zák. (ve znění účinném v době uzavření zástavní smlouvy), zástavní právo zaniká zánikem zajištěné pohledávky. Promlčením zajištěné pohledávky však zástavní právo nezaniká (odstavec 1). Zástavní právo zaniká i zánikem zástavy (odstavec 2). Zástavní právo zanikne, jestliže se jej zástavní věřitel písemným jednostranným úkonem vzdá; movité věci, které byly předány zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě, musí být vráceny (odstavec 3). Zástavní právo zaniká uplynutím doby, na níž bylo zástavní smlouvou zřízeno (odstavec 4). Zástavní právo zaniká i složením ceny zástavy zástavnímu věřiteli, pokud zástavní věřitel nepožádal o doplnění zástavy (odstavec 5). Zástavní právo zaniká i na základě písemné dohody (odstavec 6).

Již na tomto místě přitom Nejvyšší soud podotýká, že jako východiska, na nichž spočívá i jeho rozhodovací činnost, přejímá závěry formulované k výkladu právních norem Ústavním soudem již ve stanovisku jeho pléna ze dne 21. 5. 1996, sp. zn. Pl. ÚS-st.-1/96, uveřejněném ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazku 9, ročníku 1997, části I., pod pořadovým číslem 9. Tam Ústavní soud vysvětlil, že vázanost soudu zákonem neznamená bezpodmínečně nutnost doslovného výkladu aplikovaného ustanovení, nýbrž zároveň vázanost smyslem a účelem zákona. V případě konfliktu mezi doslovným zněním zákona a jeho smyslem a účelem je důležité stanovit podmínky priority výkladu e ratione legis před výkladem jazykovým, podmínky, jež by měly představovat bariéru možné libovůle při aplikaci práva. Tamtéž Ústavní soud dodal, že smysl a účel zákona lze dovodit především z autentických dokumentů vypovídajících o vůli a záměrech zákonodárce, mezi něž patří důvodová zpráva k návrhu zákona (uvědomuje si skutečnost, že ze souhlasu zákonodárce s osnovou návrhu lze pouze presumovat i jeho souhlas s jejími důvody), a dále z argumentace přednesené v rozpravě při přijímání návrhu zákona. Smysl a účel zákona lze dále dovodit z pramenů práva. Při aplikaci

právního ustanovení je nutno prvotně vycházet z jeho doslovného znění. Pouze za podmínky jeho nejasnosti a nesrozumitelnosti (umožňující např. více interpretací), jakož i rozporu doslovného znění daného ustanovení s jeho smyslem a účelem, o jejichž jednoznačnosti a výlučnosti není jakákoli pochybnost, lze upřednostnit výklad e ratione legis před výkladem jazykovým.

Ustanovení § 155 odst. 4 obč. zák. v podobě citované výše bylo do občanského zákoníku vtěleno s účinností od 1. 1. 2001, v důsledku novely provedené zákonem č. 367/2000 Sb. Vládní návrh tohoto zákona projednávala Poslanecká Sněmovna ve svém třetím volebním období 1998 - 2002 jako sněmovní tisk č. 465, přičemž nový text ustanovení § 155 odst. 4 obč. zák. byl navržen jako součást bodu 2. vládního návrhu zákona a v nezměněné podobě byl přijat jako součást bodu 6. novely. Ve zvláštní části důvodové zprávy k vládnímu návrhu uvedeného zákona se k navrženému znění § 155 obč. zák. uvádí, že: „Navrhovaná úprava zástavní pohledávky (§ 155), tedy pohledávky zajištěné zástavním právem, obsahuje několik upřesnění. Zásadnější změnou je navrhovaný § 155 odst. 4, který souvisí s tzv. nettingem.“.

Podstatu tzv. nettingu vystihuje institut tzv. close out nettingu (závěrečného vyrovnání zisků a ztrát), jak byl v době uzavření zástavní smlouvy upraven v ustanovení § 87d zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, v rozhodném znění a jak se posléze (v širší podobě) promítl i do úpravy obsažené v zákoně č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu (srov. jeho § 197). Tento institut pojmově předpokládá vypořádání (závěrečné vyrovnání) „zisků a ztrát“ z obchodů uskutečněných v časovém úseku vymezeném počátkem i koncem.

Z uvedeného lze odvodit, že slovní spojení obsažené v § 155 odst. 4 obč. zák. (pohledávky určitého druhu, které zástavnímu věřiteli vůči dlužníkovi budou vznikat v „určité době“) zjevně vystihuje záměr zákonodárce vymežit zajišťované pohledávky, které mají vznikat v budoucnu nejen jejich druhovým určením, nýbrž i konkrétním určením časového úseku (počátkem i koncem vymezeného), ve kterém tyto pohledávky budou vznikat. To ostatně plyne přímo z jazykového výkladu zkoumané normy, neboť spojení „určitá doba“ charakterizuje právě dobu vymezenou počátkem i koncem. Srov. oproti tomu spojení „doba neurčitá“, jehož se v zákonech užívá k určení doby, jejíž konec stanoven není. V tomto směru lze též odkázat na závěry, jež Nejvyšší soud k výkladu pojmů „doba určitá“ a „doba neurčitá“ přičinil v rozsudcích uveřejněných pod čísly 19/2004 a 17/2006 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. Jak přitom Nejvyšší soud vysvětlil ve druhém z označených rozhodnutí (jež je rozhodnutím velkého senátu občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu), vymezení doby jako „určité“ nepřekáží, není-li její konec stanoven uplynutím určitého časového období (např. měsíců), popřípadě uvedením konkrétního dne, k němuž běh této doby skončí, nýbrž tak, že trvání této doby je vázáno na konkrétním datem neurčitelnou objektivně zjištěnou skutečnost, z níž je možné bez pochyb zjistit, kdy příslušné období skončí. V době sjednání příslušné dohody nemusí mít účastníci jistotu, kdy takto sjednaná doba uplyne, je však jisté, že daná skutečnost nastane.

Jinak řečeno, požadavek vymezení „určité doby“, ve které mají v budoucnu vznikat zajišťované pohledávky, lze typově naplnit např. tím, že se tak bude dít po dobu trvání rámcové dohody upravující vzájemné obchodní vztahy účastníků, z nichž vznikají pohledávky určitého druhu.

Není-li ovšem konec doby, ve které mohou v budoucnu vznikat zajišťované pohledávky, stanoven ani tímto způsobem, je zástavní smlouva v skutku neplatná, jelikož postrádá zákonem předepsané ujednání o „určité době“ (§ 39 obč. zák.).

Významným argumentem na podporu tohoto závěru je i úprava zániku zástavního práva (§ 170 obč. zák.). V situaci, kdy ze zástavní smlouvy není zjištělný konec doby, po kterou mohou v budoucnu vznikat zajišťované pohledávky, totiž není rozpoznatelný ani okamžik zániku zástavního práva ve smyslu § 170 odst. 1 obč. zák. Argumentace dovolatelky by v této souvislosti vedla k absurdnímu závěru, že dokud by se zástavní věřitel nevzdal zástavního práva nebo dokud by se zástavním

dlužníkem neuzavřel dohodu o zániku zástavního práva, vázlo by na majetku zástavního dlužníka zástavní právo bez zřetele k tomu, že subjekty, z jejichž činnosti měly v budoucnu vzcházet zajišťované pohledávky, obchodní spolupráci fakticky ukončily.

Právní posouzení věci odvolacím soudem je tedy co do závěru o neplatnosti zástavní smlouvy správné. Dovolací důvod dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. již proto dán není. Nejvyšší soud se tudíž dále nezabýval tím, zda závěry obsažené v napadeném rozhodnutí obstojí též z hlediska úsudku, že nebyly určitě vymezeny zajišťované pohledávky „určitého druhu“ (závěr o neplatnosti zástavní smlouvy pro absenci časového rozpětí doby vzniku zajišťovaných pohledávek takovým zkoumáním nelze zvrátit).

K dovolacímu důvodu dle § 241a odst. 2 písm. a) o. s. ř. Nejvyšší soud uvádí, že i v řízení sporném, podléhající zásadě projednací, přihlíží soud ke všemu, co dokazováním vyšlo najevo.

Strany vedly spor o platnost zástavní smlouvy, kterou byl v řízení řádně prováděn důkaz. Byť účastníci řízení soustřeďovali své námitky k otázce určitosti zástavní smlouvy z hlediska vymezení zajišťovaných pohledávek „určitého druhu“ a z hlediska výše zajištění, je zjevné, že soud prvního stupně se zabýval tím, zda zástavní smlouva je platná z hlediska zákonem požadovaných náležitostí. Témuž zkoumání podrobil zástavní smlouvu odvolací soud. To, že odvolací soud na rozdíl od soudu prvního stupně při zkoumání její platnosti shledal zástavní smlouvu neplatnou pro nedodržení požadavku určitosti doby, ve které mohou zajišťované pohledávky v budoucnu vznikat, tedy jeho procesní postup vadným nečiní (srov. mutatis mutandis např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu uveřejněného pod číslem 28/2006 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

Spojuje-li dovolatelka existenci vady řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, s tvrzením, že soud neumožnil účastníkům se k této skutečnosti vyjádřit a doplnit případná tvrzení, jeví se tato její argumentace spekulativní. Je-li zkoumána platnost právního úkonu, pro nějž zákon předepisuje určité obsahové náležitosti (zde platnost zástavní smlouvy kterou měly být zajišťovány budoucí pohledávky určitého druhu), a dospěje-li soud při tomto zkoumání k závěru, že určitá náležitost ve smlouvě chybí (zde, že nebyla vymezena „určitá doba“, ve které budou zajišťované pohledávky vznikat), pak je zjevné, že polemiku v dotčeném směru lze vést jen z hlediska správnosti skutkového zjištění soudu o obsahu smlouvy (jemuž je vyhrazen dovolací důvod dle § 241a odst. 3 o. s. ř., který dovolatelka u dovolání přípustného dle § 237 odst. 1 písm. c/ o. s. ř. nemá k dispozici) nebo z hlediska nesprávnosti posouzení právního významu ze smlouvy zjištěných skutečností (tedy v mezích dovolacího důvodu dle § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., se kterým se Nejvyšší soud vypořádal výše).

Dovolatelka přitom ani v dovolání neuvádí, jaká skutková tvrzení, jež by mohla zvrátit skutkový závěr odvolacího soudu, že v zástavní smlouvě byl sjednán pouze počátek doby, ve které mohou vznikat zajišťované pohledávky, má či měla k dispozici. Ve skutečnost se její argumentace i v tomto aspektu věci týká jen polemiky s právním závěrem, že časové rozpětí v budoucnu vznikajících zajišťovaných pohledávek musí být omezeno i koncem.

Dovolací důvod dle § 241a odst. 2 písm. a) o. s. ř. proto rovněž není dán.

Jelikož vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), se nepodávají ani ze spisu, Nejvyšší soud, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), dovolání podle ustanovení § 243b odst. 2 o. s. ř. zamítl.